

Artikel

Grijzer en exclusiever?

Veranderingen in het concertpubliek van klassieke muziek

Ondanks de intentie om de klassieke muziek toegankelijker te maken voor een breed publiek, zijn leeftijd en opleiding nog altijd bepalende factoren voor concertbezoek. Regio, stad en onderwijsexpansie zijn dat ook. Een onderzoek naar veranderingen in het concertpubliek, gezien vanuit een geografisch perspectief.

Matthijs Kalmijn en Kène Henkens

Zoals veel zaken in het leven is ook bezoek van concerten voor klassieke muziek een kwestie van vraag en aanbod. De interesse voor het klassieke concert neemt toe met de leeftijd en is veelal geconcentreerd bij mensen met een relatief hoog opleidingsniveau.¹ De positieve invloed van het opleidingsniveau wordt doorgaans verklaard door theorieën over informatieverwerking en statusnastreving.² De invloed van leeftijd heeft zowel te maken met generatieverschillen als met leeftijd.³ Met het ouder worden nemen de tijd, financiële ruimte en appreciatie voor klassieke muziek toe en als gevolg daarvan neemt met de leeftijd het concertbezoek toe. Veel onderzoek laat zien dat de rol van leeftijd en opleiding niet aan invloed hebben ingeboet, ondanks pogingen van de overheid en concertzalen om deze cultuurvorm toegankelijker te maken voor een breed publiek en veranderingen in het onderwijscurriculum om middelbare scholieren warm te maken voor (klassieke) muziek.⁴

Een belangrijke consequentie van deze twee vormen van onderscheid is dat klassieke muziek de wind mee heeft. De bevolking is in de afgelopen decennia immers steeds ouder geworden en de ouderen van nu zijn gezonder, rijker en actiever. Als gevolg van de onderwijs-

expansie zijn er daarnaast steeds meer hoger opgeleiden bijgekomen waardoor de interesse in 'hogere' cultuurvormen zoals toneel en klassieke muziek zou moeten toenemen. Met andere woorden, het potentiële publiek is gegroeid. Hiermee is niet gezegd dat het publiek in relatieve zin toeneemt – dat doet het namelijk niet⁵ – maar wel dat een mogelijke daling is voorkomen. De concertzalen zitten vol en klassieke muziek blijft – ondanks de enorme groei in het deels concurrerende aanbod van popmuziek – een stevige plaats behouden in de podiumkunsten.⁶

Het bezoek van concerten voor klassieke muziek is natuurlijk ook afhankelijk van het aanbod. Het aanbod van concerten is traditioneel veel groter in de stad dan in een meer landelijke omgeving. Ook regionaal verschilt het aanbod. Een website voor klassieke muziek noemde Amsterdam de meest aantrekkelijke stad voor de klassieke muzik liefhebber.⁷ Als gevolg hiervan is het belangrijk de vergrijzing en onderwijsexpansie ook vanuit een geografische dimensie te bestuderen. Welke verschillen zijn er te zien tussen de regio's in Nederland en tussen stad en platteland? En hoe is het concertpubliek van klassieke muziek over de tijd van samenstelling veranderd? →

Veranderingen in publiekssamenstelling

We zetten ontwikkelingen in het publiek af tegen veranderingen in de ‘rest’ van de bevolking (de mensen die geen klassieke muziekconcerten bezoeken). Gegevens over bezoek aan podiumkunsten worden sinds 1979 verzameld door het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) in het kader van het Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek. Na 2007 is dit onderzoek overgaan in de meer kleinschalige Vrijtijdsomnibus (VTO) waarin de aandacht werd beperkt tot sport en cultuur. Doordat op veel punten de vraagstellingen gelijk zijn gebleven is het goed mogelijk de twee series te vergelijken. In een technisch *companionpaper* zetten we uiteen hoe de data zijn geharmoniseerd.⁸ Voor dit artikel beginnen we in 1995 en trekken de lijn door naar 2022 zodat 27 jaar veranderingen te zien zijn. Het gaat in de analyse om de bevolking van 25 jaar en ouder zodat de trends en patronen niet veroorzaakt worden door de studentenpopulatie.

Het totaal aantal respondenten van 25 jaar en ouder in de geharmoniseerde surveys is 51.852. Op basis van deze gegevens beschrijven we de veranderende leeftijds- en opleidingssamenstelling van het publiek van klassieke muziekconcerten. De vraag die werd gesteld is: ‘Bent u de afgelopen 12 maanden wel eens naar een concert van klassieke muziek geweest?’ Mensen die ‘ja’ zeiden konden vervolgens aangeven hoe vaak zij dat hadden gedaan. Ná 2007 zijn de twee vragen tegelijk gesteld: ‘En hoe vaak in de afgelopen 12 maanden heeft u een optreden van klassieke muziek bezocht? Als [onderzoekspersoon] dit niet heeft gedaan, vul dan een ‘o’ in.’ In onze analyse hebben we kunnen corrigeren voor de verandering in vraagstelling. Naar opera en operette werd afzonderlijk gevraagd en deze zijn opgenomen in onze maat voor bezoek.⁹

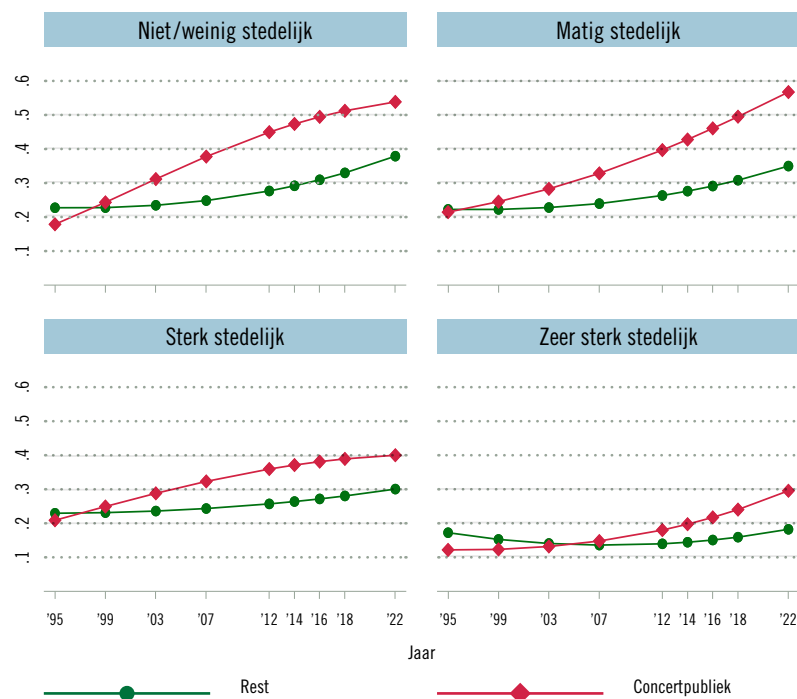
Publiek (in procenten)	Zuid	Oost	Noord	West ¹	Totaal	N
Niet/weinig stedelijk	15.1	14.2	14.5	17.3	15.1	19637
Matig stedelijk	14.4	17.6	14.9	19.3	16.7	10547
Sterk stedelijk	16.6	18.8	15.2	19.3	17.8	13186
Zeer sterk stedelijk	12.7	-	21.5	23.6	22.7	8482
Totaal	15.2	16.3	15.8	20.5		
Aantallen bezoek	Zuid	Oost	Noord	West	Totaal	N
Niet/weinig stedelijk	0.46	0.38	0.39	0.53	0.43	19637
Matig stedelijk	0.43	0.49	0.39	0.63	0.50	10547
Sterk stedelijk	0.54	0.56	0.43	0.58	0.54	13186
Zeer sterk stedelijk	0.39	-	0.75	0.81	0.78	8482
Totaal	0.47	0.46	0.45	0.67		
N	9512	9176	14149	19015		51852

Tabel 1. Jaarlijks concertbezoek van klassieke muziek naar stedelijkheid en regio: 1995-2022¹
Zuid is Limburg en Noord-Brabant; Oost is Gelderland, Overijssel en Flevoland; Noord is Groningen, Friesland en Drenthe; West is Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht en Zeeland.

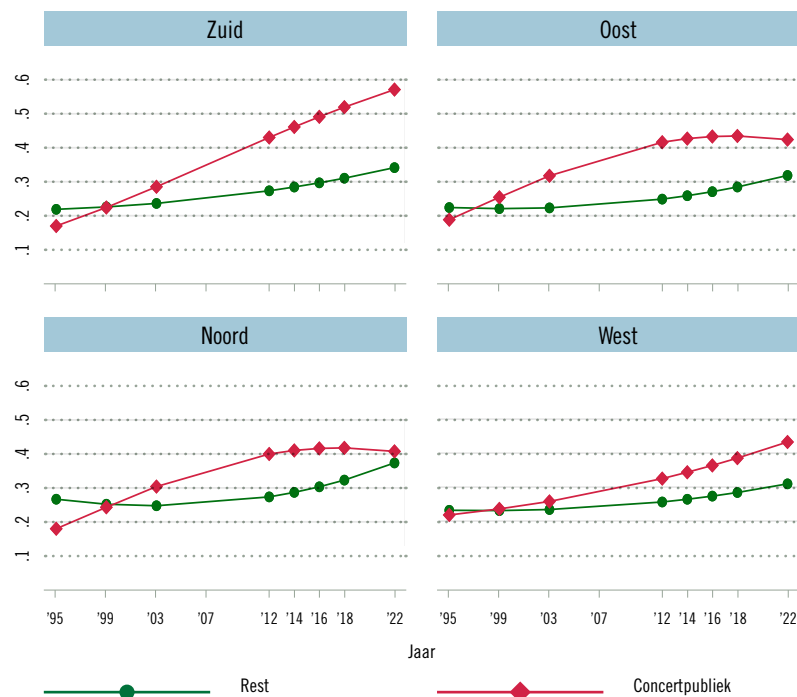
Uit Tabel 1 blijkt dat het concertbezoek frequenter is als de leefomgeving meer stedelijk is. Landelijk gezien (kolom Totaal) is in zeer stedelijke gebieden de kans dat men een klassiek concert bezoekt ongeveer 50 procent groter dan in de niet- en weinig stedelijke gebieden (22,7 versus 15,1 procent). Regionale verschillen zijn er ook maar deze zijn kleiner, wat wijst op een redelijk goed gespreid aanbod van klassieke muziek (rij Totaal). Belangrijk om aan te tekenen is dat uitvoeringen van amateurgezelschappen ook meetellen. Wel valt het contrast op tussen de westelijke regio en de andere, onderling weinig verschillende regio's (20,5 versus 15-16 procent). Tevens opvallend is dat in de zuidelijke regio de verschillen naar stedelijkheid kleiner zijn. Dit komt met name door een lager concertbezoek in zeer stedelijke gebieden in het zuiden. Het onderste gedeelte van de tabel geeft het gemiddelde aantal bezoeken aan en vertoont eenzelfde geografische spreiding.

Vergrijzend en meer hoger opgeleid publiek?

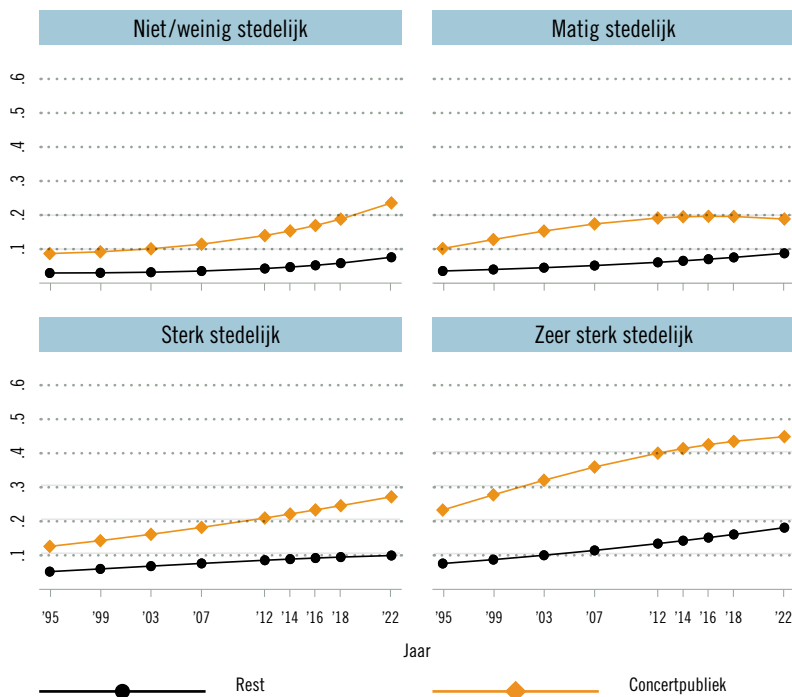
Bekend is dat de vergrijzing niet evenredig verspreid is over Nederland. In de westelijke provincies gaat de vergrijzing minder hard dan daarbuiten; ook vergrijzen dorpen en kleine steden sneller dan de grote steden.¹⁰ Figuur 1 laat zien hoe deze trends eruitzien als we kijken naar het concertpubliek van klassieke muziek en naar 'de rest' van de bevolking. Dat gebeurt voor vier categorieën van stedelijkheid: niet/weinig stedelijk, matig stedelijk, sterk stedelijk, en zeer sterk stedelijk. De vier grafieken laten zien dat het concertpubliek overal sneller vergrijst dan de rest van de bevolking. De trendlijn voor het publiek is steiler dan de trendlijn voor de rest van de bevolking. Deze trend was al eerder geconstateerd en is te wijten aan zowel leeftijds- als generatie-invloeden.³

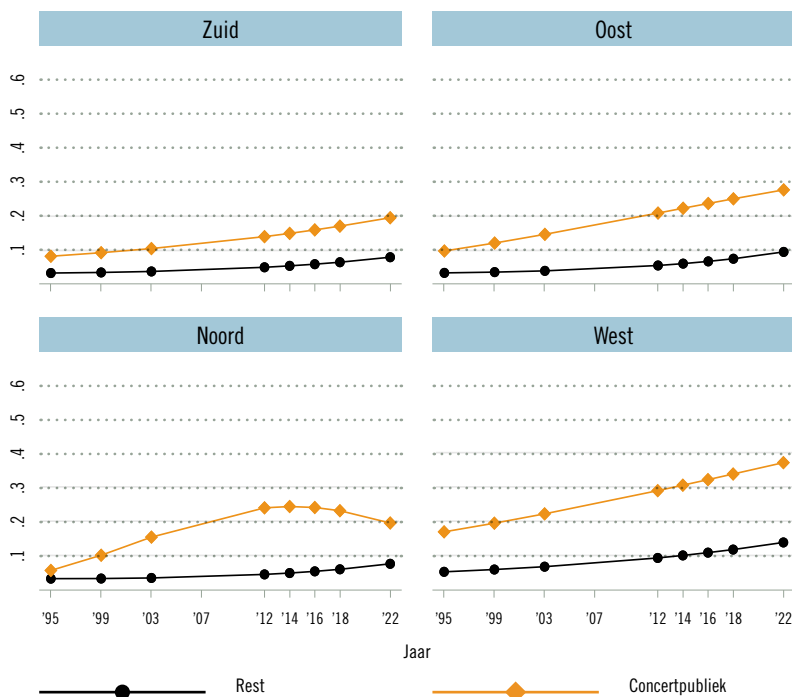
Figuur 1. Trends in het percentage 65+ naar stedelijkheid voor publiek en niet-publiek

Figuur 2. Trends in het percentage 65+ naar regio voor publiek en niet-publiek

Figuur 3. Trends in het percentage wo-opgeleid naar stedelijkheid voor publiek en niet-publiek

Figuur 4. Trends in het percentage wo-opgeleid naar regio voor publiek en niet-publiek

Als we de meer en minder stedelijke gebieden vergelijken zien we echter ook verschillen in de trends. In de weinig en matig stedelijke gebieden vergrijst het concertpubliek relatief sneller dan in de sterk en zeer sterk stedelijke gebieden. Met andere woorden, de vergrijzing in zijn algemeenheid is sowieso al minder sterk in de stad, maar het concertpubliek heeft daar ook minder 'last' van. De snelle vergrijzing van het concertpubliek is het beste te zien in de matig stedelijke gebieden van Nederland. Eenzelfde patroon is zichtbaar bij uitsplitsing naar regio (Figuur 2). We zien in alle regio's toenemende vergrijzing en ook overall meer vergrijzing in het publiek dan in de rest van de bevolking. De vergrijzing van het publiek is echter het sterkst in het zuidelijke deel van Nederland.

Het concertpubliek vergrijst sneller dan de rest van de bevolking

Eerder onderzoek heeft aangetoond dat het percentage universitair opgeleiden onder de bevolking van 25 jaar en ouder in de afgelopen decennia sterker is gestegen in de stad dan daarbuiten.⁵ Zijn deze geografische verschillen ook terug te zien in het concertpubliek? Figuur 3 toont hoe het aandeel universitair opgeleiden is veranderd in het concertpubliek en in de rest van de bevolking. Het aandeel universitair opgeleiden stijgt sterker in het publiek dan bij het niet-publiek. In deze zin wordt het publiek dus exclusiever over de tijd. Opmerkelijk is dat deze trend bovendien sterker is in stedelijke gebieden. Het aandeel universitair opgeleiden stijgt het sterkst in de concertzaal in de zeer sterk stedelijke gebieden. Buiten de stedelijke gebieden neemt de exclusiviteit van het publiek minder sterk toe. De regionale verschillen lopen min of meer parallel aan de verschillen naar stedelijkheid. Zo stijgt het aandeel universitair opgeleiden in het publiek het sterkst in het westen, ook in vergelijking met de trend bij de mensen die geen concerten bezoeken (Figuur 4).

Trends

Bij het in kaart brengen van de regionale spreiding van het klassieke-concertpubliek spelen twee tegengestelde krachten een rol. In de stad en het westen profiteert men van de onderwijsexpansie in de afgelopen decennia. In landelijke gebieden en buiten het westen werkt de sterkere vergrijzing in het voordeel. In beide gevallen zijn de trends echter versterkt terug te vinden in de concertzaal. Met name in de zeer grote steden is de vergrijzing van het concertpubliek minder sterk, maar is de exclusiviteit wat betreft opleidingsniveau juist toegenomen. In de minder stedelijke gebieden vergrijst het concertpubliek duidelijk sterker, maar is de exclusiviteit niet zo veranderd. •

Noten

- 1 Broek, A. van den, J. de Haan en F. Huysmans (2009) [*Cultuur-bewonderaars en cultuurbeoefenaars: trends in cultuurparticipatie en media-gebruik*](#). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- 2 Ganzeboom, H.B.G. (1989) [*Cultuurdeelname in Nederland: een empirisch-theoretisch onderzoek naar determinanten van deelname aan culturele activiteiten*](#). Assen: Van Gorcum.
- 3 Kalmijn, M. en K. Henkens (2024) 'Een nieuwe kijk op de vergrijzing van het klassieke concertpubliek'. In: *Economisch Statistische Berichten*, nog te verschijnen.
- 4 Haan, J. de en W. Knulst (2000) [*Het bereik van de kunsten: een onderzoek naar veranderingen in de belangstelling voor beeldende kunst en podiumkunst sinds de jaren zeventig*](#). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- 5 Kalmijn, M. (2024) 'Is de stad elitairder geworden? Veertig jaar verandering in het verband tussen opleidingsniveau en stedelijkheid'. In: *Liber Amicorum Leo van Wissen*, 127-131.
- 6 www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/51/concerten-trekken-meer-publiek-dan-ooit#:~:text=Vergeleken%20met%20een%20jaar%20eerder,tot%20ruim%201%20%2C9%20miljoen.
- 7 www.classicstogo.nl/features/de-beste-steden-voor-klassieke-muziek/.
- 8 Kalmijn, M. en K. Henkens (2023) [*Forty years of social and demographic change in the Netherlands: an integrated harmonized survey data set, 1979-2022*](#). SocArXiv Papers (doi.org/10.31235/osf.io/ev57t).
- 9 Het jaar 2020 is buiten de trendanalyse gehouden omdat het bezoek in dat jaar erg laag was. In 2022 was het bezoek ook lager maar dat is gecorrigeerd door de trend vanuit 2018 door te trekken. In dit artikel bestuderen we trends in de samenstelling maar niet in de omvang van het publiek.
- 10 Kooiman, N. (et al.) (2016) [*PBL/CBS Regionale bevolkings- en huishoudensprognose 2016-2040: sterke regionale verschillen*](#). Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Matthijs Kalmijn

is themaleider Families en Generaties bij het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI-KNAW) en hoogleraar Demografie aan de Rijksuniversiteit Groningen

Kène Henkens

is themaleider Werken en Pensioen bij het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI-KNAW) en hoogleraar Pensioen-sociologie aan de Universiteit van Amsterdam

